

I.

Zatknutie

Piatok 25. 9. 1953

Varšava. Dnes je slávnosť blahoslaveného Vladislava z Gielniowa, patróna hlavného mesta. Ráno o 7.00 hodine som bol v kaplnke metropolitného seminára so seminaristami, ktorí oficiálne začínajú nový školský rok. Slúžil som svätú omšu a kázal od oltára. Hovoril som o výchovnej hodnote pravdy v živote. Po raňajkách v kruhu profesorov som išiel na slávnostnú inauguráciu. Príhovor mal rektor kapituly biskup Antoni Pawłowski. Môj prejav ukončil zhromaždenie. Ďalšie stretnutie – delegátov referátu kňazských povolaní – sa konalo hneď po inaugurácii. Vypočul som si výročnú správu, poukázal som na hlavné smery práce v najbližšom roku a rozlúčil som sa s prítomnými, aby som sa skôr vrátil domov.

Po obede som dve hodiny pracoval na večernej kázni na počesť blahoslaveného Vladislava, patróna hlavného mesta. Primeraných historických materiálov zo života tohto blahoslaveného je nesmierne citeľný nedostatok. Vedúcou myšlienkou kázne bola vnútorná pravdivosť Božieho človeka. Chcel som upriamiť pozornosť na okázalú a vyzývavú náboženskú, ktorá spôsobuje veľkú krivdu Božej sláve, dobrou blížnych aj dobrou duší. Skromný rehoľník, ktorého život je tak málo známy, príde uponáhľaným a slobodným Varšavčanom ako patrón hlavného mesta veľmi málo príťažlivý (Svätý a siréna). Život blahoslaveného je však reálnejší než siréna. Život víťazí nad legendou. Pretože v živote je pravda. Týmto smerom sa uberali moje úvahy a tieto myšlienky som vyslovil v kázni v Kostole svätej Anny. Prišlo veľmi veľa ľudí; kostol azda nikdy nebol taký plný. Rovnako nikdy nebolo v Kostole svätej Anny tak horúco ako dnes. No Varšavčania dokážu počúvať. Vládlo vzorné ticho.

Po svätej omši som udelil požehnanie s relikviami blahoslaveného patróna.

Pri schodoch vedúcich do rektorského bytu sa zastavila skupinka študentov a „evanjeliových panien“. Prosil som ich o modlitbu: „Modlite sa ruženec. Poznáte obraz Posledný súd od Michelangela. Boží anjel ružencom vyťahuje človeka z priepasti. Modlite sa za mňa ruženec.“ Týmito slovami som sa rozlúčil so skupinkou statočných.

Tentoraz som sa dlhšie zdržal v kruhu kňazov, ktorí sa zhromaždili hore u rektora Kamińskiego na skromnej večeri. Až o pol desiatej som vyšiel z kostolnej brány. Pri aute ešte čakala dosť veľká hromada ľudí. Ktosi začal kričať, ktosi iný upokojoval a varoval pred provokáciou. Pretože už veľa rás som veriacich prosil, aby nevykrikovali, prijali to ako obavu pred provokáciou. Ľudia si ešte pamätajú smutnú príhodu dôstojného pána doktora Padacza po podobných výkrikoch.

Čoskoro sme prišli domov, do arcibiskupského paláca na Miodowej ulici. Pánu Antonimu som dal príkazy na zajtra. V predsieni domu som nikoho nestretol. Vyšiel som hore a hneď som si išiel ľahnúť.

Vari o pol hodiny neskôr som počul kroky smerujúce k môjmu bytu. Prišiel otec Goździewicz. Oznámil, že nejakí páni prišli s listom od ministra Bidu pre biskupa Baraniaka a žiadajú otvoriť bránu. Začudoval som sa: „V tomto čase? Veď im povedzte,“ dodal som, „že všetky listy od ministra Bidu sa odovzdávajú biskupovi Choromańskému, tajomníkovi biskupskej konferencie. Táto návšteva je čudná, lebo minister Bida dobre vie, komu treba adresovať listy.“ V akejsi predtuche som vstal a obliekol sa.

Pri bráne vskutku stálo niekoľko osôb, ktoré silno mykľovali kľučkou. Vrátil sa otec Goździewicz, ktorý moju

odpoveď určenú pre oneskorenú delegáciu odovzdal pánu Cabankovi.

Už som dobre vedel, kto k nám prišiel na návštevu. Zišiel som dole a kázal som otvoriť bránu. Práve v tej chvíli sa objavil biskup Antoni Baraniak, privádzala ho zo záhrady skupina ľudí, ktorí sa vovalili do Sály pápežov. „Títo páni,“ povedal biskup, „chceli strieľať.“ „No čo,“ odvetil som, „aspoň by sme vedeli, že ide o prepadnutie, takto však nevieme, čo si o tomto nočnom vpáde máme myslieť.“ Jeden z pánov vysvetlil, že prichádzajú v úradnej veci, a preto sa čudujú, že bránu nikto neotvára. Riekol som: „U nás sú úradné hodiny cez deň, vtedy máme brány aj dvere otvorené. Teraz tu nikto neúraduje.“ „Lenže štát má právo,“ odpovedal ten pán, „obrátiť sa na občanov, kedy len chce.“ Vysvetlil som, že štát má aj povinnosť správať sa slušne voči občanom, zvlášť voči takým, o ktorých je známe, že sú vždy prístupní.

Vyšiel som na nádvorie, aby som vyhľadal pána Cabanka, keďže nikto z kňazov pri mne nebol. No náš pes Bača sa vrhol na jedného z pánov, ktorý kráčal za mnou, a poranil ho. Aby sme mohli zraneného ošetriť, vrátil som sa do predsieni. Sestra Maksencia priniesla jódovú tinktúru. Raneného som uistil, že pes je zdravý. Priviedli biskupa Baraniaka; prišli traja páni od prednej brány a všetci sme išli do Sály pápežov. Jeden z prichádzajúcich oficiálne protestoval, že sme štátnym orgánom neotvorili. Vysvetlil som, že dosiaľ stále neviem, či mám pred sebou zástupcov štátnej moci, alebo či ide o prepad. Žijeme tu na samote medzi ruinami a zvyškami múrov¹, preto v noci nikoho nepúšťame. Tým skôr, že páni pri bráne sa uviedli klamstvami.

Nakoniec sa všetko vysvetlilo. Jeden z pánov si zobliekol zvrchník, vybral z aktovky list a otvoril ho – podal

mi papier s uznesením vlády zo včerajšieho dňa. Na základe tohto uznesenia mám byť okamžite odtransportovaný z mesta. Nebudem môcť vykonávať žiadne činnosti súvisiace s funkciami, ktoré som dosiaľ zastával. Žiadal, aby som to vzal na vedomie a podpísal. Vyhlásil som, že to nemôžem vziať na vedomie, pretože v uznesení nevidím nijaký právny základ; uzneseniu sa nemôžem podrobiť ani vzhľadom na spôsob vybavovania tejto záležitosti. Zástupcovia vlády so mnou mnohokrát rokovali – aj pán Mazur, aj pán prezident Bierut. Ak sú nespokojní s mojim konaním, poznajú spôsob, akým mi to mohli oznámiť. Uznesenie vlády je veľmi škodlivé pre povesť Poľska, lebo vyvolá útoky zahraničnej propagandy. Tomuto uzneseniu sa nemôžem podrobiť a tento dom dobrovoľne neopustím. Úradník žiadal, aby som list podpísal s tým, že som ho prečítal. V spodnej časti listu som perom, ktoré mi podali, napísal „Prečítal som“ a pripojil som svoje iniciály.

Išiel som hore, so mnou išlo zopár pánov. Dom bol plný ľudí aj dole, aj pred kaplnkou. V súkromnom byte mi prikázali zobrať si, čo potrebujem. Vyhlásil som, že nemám v úmysle niečo si brať. Jeden z úradníkov mi začal vysvetľovať, že život má svoje potreby. Odpovedal som, že týmto potrebám každý občan činí zadosť vo svojom dome. Keď sa ma pokúšal presviedčať, ešte raz som protestoval proti nočnému prepadnutiu môjho domu. Úradník naliehal, aby som si začal chystať veci. Prišla sestra Maksencia, ktorá sa k tomuto naliehaniu pripojila. Odpovedal som: „Sestra, nič si nezoberiem. Do tohto domu som prišiel chudobný a chudobný z neho odídem. Zložili ste sľub chudoby, sestra, a viete, čo to znamená.“ Páni začali byť nervózni. Jeden z nich schytil kufre a pobral sa do spálne.

Priviedli biskupa Baraniaka. Opýtali sa ma: „Kto je tu pán domu?“ Odpovedal som: „Neviem, koho odvá-

dzate. V čase mojej neprítomnosti je pánom domu vždy biskup Baraniak.“ Biskupovi som povedal, že to, čoho je svedkom, považujem za násilie. Prosím, aby sa nikto nepostavil na moju obranu. V prípade procesu nechcem advokátov. Obhajovať sa budem sám. Biskup Baraniak odišiel. Dlhší čas som ostal v pracovni; ukladal som knihy. Nakoniec jeden z pánov navrhol, aby sme išli do prijímacej miestnosti. Prešli sme na druhú stranu domu. Tam som stihol pozbierať nejaké papiere a vložiť ich do skrine. Zbadal som niekoľko nových papierov pripravených na podpísanie; podpísal som ich a odložil na obvyklé miesto. Od tejto chvíle som už nikoho z domácich nevidel. Nevidel som ani dôstojného pána Goździewiczza, ani otca Padacza. Priniesli mi zvrchník a klobúk. Zobral som si breviár a ruženec. Navrhli mi ísť do súkromného bytu. Vrátil som sa do pracovne. Opýtali sa ma, či som si všetko zobral. Ešte raz som protestoval proti násiliu, nič som si nezobral, mal som len breviár a ruženec. Vyšli sme na chodbu. Chcel som vojsť do kaplnky. Zástupca vlády mi dal podmienku: „Hádam pán prímas nebude klásť odpor, veď načo sa máme handrkovať?“ Túto podmienku som neprijal. Na chvíľu som vstúpil do kaplnky, aby som pohliadol na bohostánok a na Božiu Matku na vitráži. Zišli sme nadol. Z prahu som sa ešte raz podíval na obraz Panny Márie Jasnohorskej, ktorý bol zavesený nad vchodom do Sály pápežov, ešte raz som zaprotešoval a išiel som k autu. Nasadli traja páni. Neviem presne, koľko mohlo byť hodín, keď sme vychádzali z brány arcibiskupského paláca na Miodowej ulici. V každom prípade už bolo po polnoci.

Automobil zamieril na Długú ulicu; obklopilo nás šesť iných vozidiel. Celá kolóna sa pohla okolo Mostowského paláca na Trasę východ – západ, prešla cez Sliezske-

Dąbrowský most a Zygmuntowskú ulicu k Jabłonne. Cesta viedla na Nowy Dwór, Dobrzyń nad Drwęcou, Grudziądz. Cestou sa mi nepodarilo prečítať nijaké cestné ukazovatele. Rozvidnievalo sa, keď sme zastali na severnom predmestí Grudziądza. Po krátkej zastávke sme sa obrátili smerom na Jabłonów. Ľudia sa ponáhľali do práce. Prišli sme späť do Rywałdu. To bolo miesto môjho určenia. Vošli sme na prázdny hospodársky dvor kapucínskeho kláštora. Dost' dlho som čakal vo vozidle, kým ma pán v „impregnovanom odeve“ pozval dnu do škaredej budovy. Voviedli ma do izby na prvom poschodí. Vyhlásili, že to je miesto môjho pobytu a že sa nemám pozerat' z okna. Okrem toho som sa dozvedel, že o niekoľko dní sa so mnou o mojej súčasnej situácii pohovárajú. Strážnik, čo ma eskortoval, si musel ešte raz vypočúť moje presne formulované stanovisko k tomu, čo sa práve odohralo.

Do jeho rúk vkladám protest proti násiliu, proti spôsobu zaobchádzania s občanom, na ktorého štát mohol siahnuť iným spôsobom, v súlade s ústavou. Protestujem proti tomu, že mi bolo znemožnené spravovať Gniezniansku a Varšavskú diecézu. Protestujem proti porušeniu jurisdikcie Svätej stolice, ktorú som vykonával na základe špeciálnych oprávnení. Vyhlasujem, že skutok, ktorého sa dopustila vláda, je pre vládu veľmi škodlivý, pretože vyvolá útoky zahraničného rozhlasu a tlače. Protestujem proti zákazu pozerat' sa von oknom.

Rozhliadol som sa po svojej izbe, v ktorej ešte bolo vidieť stopy svedčiace o tom, že nedávno tu býval niektorý z kapucínov.

Ostal som sám. Na stene nad posteľou visel obraz s nápisom: Panna Mária Rywałdská, poteš utrápených. Bol to prvý priateľský hlas, ktorý vo mne vyvolal veľkú radosť. Veď sa stalo to, čím sa mi toľko ráz vyhrážali: *pro nomine*

*Jesu contumelias pati*². Mal som obavy, že už nebudem mať účasť na výsade, ktorej sa dostalo všetkým mojím spolužiakom zo seminárskych lavíc. Všetci prešli koncentračnými tábormi a väzeniami. Väčšina tam prišla o život; niekoľkí sa vrátili ako invalidi, jeden zomrel na následky poľského väzenia. Takto sa čiastočne splnila predpoveď otca Antoniho Bogdańského, profesora liturgiky a riaditeľa malého seminára vo Włocławku, ktorú vyslovil na jar v roku 1920. Tento nezabudnuteľný človek na jednej prednáške z liturgiky povedal: „Príde čas, keď podstúpите také útrapy, na aké človek nášho storočia nedokáže ani pomyslieť. Mnohým kňazom budú zatĺkať klince do tonzúr, mnohí prejdu väzeniami...“ Málokto z mojich spolužiakov si tieto slová zapamätali. Mne sa vryli hlboko do duše. Keď som v roku 1939 navštívil otca Bogdańského pri jeho smrteľnej posteli v Skulsku, vynorili sa mi v pamäti. Kázal mi vtedy pripraviť sa na ťažkú a zodpovednú cestu, ktorá ma v kňazskom živote čaká. Oči tohto zapáleného človeka sa dívali z hĺbky jeho bezmocnosti nezvyčajným svetlom. Na prvom stretnutí so spolužiakmi po vojne som prítomným tieto slová pripomenul; nezdalo sa mi, že by si ich tí, ktorí ostali, zapamätali.

Mojich spolužiakov treba aspoň krátko spomenúť. Kňazskú vysviacku prijali z rúk biskupa Stanisława Zdzitowieckého vo włocławskej katedrálnej bazilike dňa 29. júna 1924. Spolu nás bolo sedemnást, hoci nie všetci prijali vysviacku v ten deň, pretože dvaja už boli na štúdiách vo francúzskom Lille a ja som sa ocitol v nemocnici, keďže už týždeň som chorľavel na pľúca. Z tejto skupiny zahynuli v Dachau títo kňazi: Stanisław Michniewski, Julian Konieczny, Jan Mikusiński, Jan Fijałkowski, Zygmunt Lankiewicz, Bronisław Placek a Stanisław Ogłaza.

Títo kňazi sa vrátili z koncentračného tábora: Józef Dunaj, vedúci (pedel) nášho ročníka, Stefan Kołodziejcki,

Wojciech Wolski, Marian Sawicki, Antoni Kardyński a Antoni Samulski. Táboru som sa vyhol iba ja, a to vďaka tomu, že na príkaz biskupa Michała Kozala som Włocławek opustil pár dní pred druhým zatýkaním duchovenstva. Ešte pred vojnou zomrel na tuberkulózu náš spolužiak Konstanty Junie. Spolužiaci, ktorí sa vrátili z tábora, boli takmer invalidmi. Otec Antoni Kardyński robil „pokusného králika“ a ťažko pracoval s naočkovanou flegmónou. Dôstojný pán Antoni Samulski sa ako riaditeľ charity Vroclavskej diecézy dostal do poľského väzenia a vyšiel z neho s takým podlomeným zdravím, že sa ho už nepodarilo zachrániť.

Taká je história jedného ročníka poľských kňazov v dvadsiatom storočí. Môjho brata Tadeusza väznili v táboroch aj väzniciach sovietskych, nemeckých aj poľských. Väčšina kňazov a biskupov, s ktorými som pracoval, prešla väzeniami. Bolo by akosi nepatričné, keby som neokúsil väzenie aj ja. To, čo sa deje, je teda správne; nemôžem sa na nikoho hnevať. Kristus nazval Judáša priateľom. Tým pánom, ktorí ma obklopujú a ktorí boli ku mne celkom slušní, nemôžem nič zazlievať. Veď mi pomáhajú uskutočniť dielo, ktorého neodvratnosť bola oddávna všetkým samozrejماً. Musím si vážiť to, čo ma zo strany týchto ľudí postretne.